

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

7 /1 (Bahar 2020): 774-801.

HZ. OSMAN İLE EVLİLİĞİ BAĞLAMINDA
NÂİLE BİNT el-FERÂFİSA’NIN HAYATI

The Life Of Naile Bint Al-Ferâfisa
In The Context Of The Marriage With Hazrat Uthman

Gencal ŞENYAYLA

Dr. Öğretim Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
İslam Tarihi Anabilim Dalı, gsenyayla@pau.edu.tr Orcid No: 0000-0003-1590-9498

Hakemler / Referees:

Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL /Konya N. Erbakan Üniversitesi, A. Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Cahit KARA / Bolu AİBÜ İlahiyat Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 13 Mart / March 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 01 Mayıs / May 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa/ Pages: 774-801.

Atıf / Cite as: Şenyayla, Gencal. “Hz. Osman İle Evliliği Bağlamında Nâile Bint El-Ferâfisa’nın Hayatı” [The Life Of Naile Bint Al-Ferâfisa In The Context Of The Marriage With Hazrat Uthman]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1 (2020): 774-801.

Doi: <https://doi.org/10.17859/pauifd.703549>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, İthenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with İthenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 774-801

HZ. OSMAN İLE EVLİLİĞİ BAĞLAMINDA NÂİLE BİNT el-FERÂFİSA'NIN HAYATI

Gencal ŞENYAYLA*

Öz.

İslam tarihinin önemli simalarından biri olan III. Halife Hz. Osman, hayatı ve kişiliği açısından olduğu kadar yaptığı evlilikler açısından da farklı bir özelliğe sahiptir. İlk evliliğini cahiliye döneminde yaptığı anlaşılan Hz. Osman, Müslüman olmasının akabinde Hz. Peygamber'in kızı Rukiyye ile, onun vefatından sonra da diğer kızı Ümmü Külsüm ile evlenerek Hz. Peygamber'e damat olmuştur. Hz. Osman, Hz. Peygamber'in kızı Ümmü Külsüm'ün ölümünden sonra farklı tarihlerde altı evlilik daha yapmıştır. Bu evliliklerin en sonuncusu ve çalışmamızın konusunu teşkil eden Naile adlı hanımı ile olan evliliği ise bütün evlilikleri içerisinde üzerinde durulması gereken en önemli evliliğidir. Hz. Osman öldürüldüğü zaman yanında bulunması, onun ölümünden sonra genç yaşına rağmen evlenmeyerek eşine olan sadâkatını sürdürmesi gibi bazı özellikleri Hz. Osman'ın diğer eşleri arasından Naile'yi İslam tarihi bağlamında önemli bir konuma taşımıştır. Ancak ilgili literatür tarandığında Hz. Osman'ın bu evliliği üzerinde yeterince durulmadığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda Hz. Osman ile olan evliliği bağlamında Naile'nin hayatı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Osman, Kelb Kabilesi, Nâile, Ferâfisa, Sadâkat.

The Life Of Naile Bint Al-Ferâfisa In The Context Of The Marriage With Hazrat Uthman

Abstract

The third Caliph Hazrat Uthman, one of the important figures of Islamic History, has a different feature in the way of his life and personality as much as his marriages. The first marriage appears in the jahiliya, after converted to Islam, Hazrat Uthman became the son-in-law of The Prophet by marrying with Ruqayyah bint Muhammad, the daughter of the prophet, and right after the death of Ruqayyah, with Umm Kulthum bint Muhammad, the other daughter of the prophet. Then after the death of Umm Kulthum bint Muhammad, he married six times in different periods. The last of these marriages was with a woman who named Naile, which is the subject of our research, is the most important marriage of him that we should emphasize in context of all his marriages. Such features of Nâile as being with him when Hazrat Uthman was killed and Hazrat Uthman's continuing loyalty to his wife by not marrying despite her young age after her death raised Naile among other wives of Hazrat Uthman to an important position in the context of Islamic history. However, when we research related literature, it appears that this marriage of Hazrat Uthman is not emphasized sufficiently. Therefore, in our research, Naile's life will be emphasized in the context of her marriage with Hazrat Uthman.

Keywords: Hazrat Uthman, Nâile, Kelb Tribe, Ferâfisa, Loyalty.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-Mail: gseyayla@pau.edu.tr Orcid No: 0000-0003-1590-9498

STRUCTURED ABSTRACT

Hazrat Uthman accepted Islam in the early days of the Islamic invitation and was honored to be one of the first Muslims. Because he is one of the first believers, he made sacrifices for the cause of Islam, and he is martyred while he is at his duty made Osman one of the most important figures in the history of Islam. While Hazrat Uthman has a different feature in terms of his life and personality; he also has different features in terms of his marriages he made as well.

It is understood that Uthman made his first marriage in the period of ignorance and that he left his first wife when he accepted Islam. Uthman, right after being a Muslim, was married to the Prophet's daughter Ruqayyah. After her death, he married the other daughter of the Prophet, Umm Kulthum, and was thus named as "Zünnûreyn," meaning owners of two light.

After the marriages with the daughters of the Prophet, he had six more marriages on different dates. The last marriage of these marriages made with Nâile, who is the subject of our study, is the most important marriage of all marriages both in terms of the realization of the marriage and its results.

Being with him on the days of siege, witnessing the murder of Uthman closely, and that she later explained the events that took place in the process of killing the caliph, made her an important figure in the context of Islamic history. Again, After Uthman's death, showing her loyalty to her husband by not getting married after his death despite his young age, is other issues that make Nâile important among the other wives of Uthman in the context of Islamic history

There is no enough information in the sources about certain periods of her life before she married Uthman. Therefore, we do not have information about when she was born, how old she was when she married the caliph, when and where she died. Being Uthman's wife and being with him while he was martyred made Nâile an important person in terms of history. Therefore, history began to be interested in her after this period and did not take into account her pre-marital life too much

The last wife of Uthman, Nâile, is the daughter of Ferâfisa, who was accepted among the tribes of the Kelb tribe and who was the ruler of the tribe. She belonged to the Benî Adi branch of the famous Kelb Tribe, which is scattered in different parts of Syria and lived with her family in the Semâve region of Syria. Like the majority of the Kelb tribe at the time of marriage, Nâile himself and all her family members, including her father, Ferâfisa, are Christians and only her brother named Dabb b. El-Ferâfisa was Muslim. It was stated that Nâile's father, Ferâfisa, was not a Muslim later and died as a Christian. After she was brought to Madinah by his brother to marry Osman, she became a Muslim, and then Uthman was married to her.

Uthman loved his last wife so much, Nâile, valued her opinions and never allowed to be spoken against her. As a matter of fact, when he was asked about his last wife among his other wives, Nâile, it is narrated that Uthman said; there were no smarter and more accurate than her in terms of guiding him among the women he married. It is also known that Uthman made an effort to make her happy and keep her heart pleased as he liked his wife Nâile very much.

It is understood that Nâile was a woman who was big, strong, and considered beautiful in terms of beauty understanding of her period. In particular, it is emphasized in the sources that her face and front teeth are aesthetic and beautiful enough to appeal to everyone who sees, and there are no women with such a beautiful smile. It can be thought her beauty played a big role in Uthman's marriage with her, along with political and sociological factors. Having been married to Uthman for seven years, Nâile seems to have received intensive marriage proposals because of her remarkable beauty after Uthman's death. It is stated that especially Muawiyah is very insistent about marrying

her. When she learned that the reason for Muawiyah's insistence on marrying her was the beauty of her teeth, she broke her teeth with a piece of stone that she took her hand and sent it to Muawiyah.

She was a woman who was a good orator, acuminous, sweet-spoken, courageous, intelligent, and perfectly moral, and considered well equipped in terms of the conditions of her period. In addition, the speeches she made on different occasions after Uthman's killing and his letter to Muâwiyah show that her knowledge and culture level was also high. Some of her poems reflected in the sources indicate that Nâile was also a good poet.

Keywords: Hazrat Uthman, Nâile, Kelb Tribe, Ferâfisa, Loyalty.

GİRİŞ

Nâile'nin Hz. Osman ile evliliği bağlamında hayatını ele aldığımız bu çalışmamızda, evlilik olayına geçmeden önce Hz. Osman ve onun evlilikleri hakkında kısa bir şekilde bilgi aktarmayı uygun bulduk. Çünkü Nâile'yi tarihin gündemine taşıyan asıl önemli nokta onun Hz. Osman ile evlenmiş olmasıdır. Şayet böyle bir evlilik gerçekleşmemiş olsaydı İslam tarihinde Nâile'nin adından söz edilmemiş olmayacaktı.

Hz. Osman'ın nesebi hem anne hem de baba tarafından Abdümenâf b. Kusay'da Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşmektedir. Babası Affân, Kureyş kabilesinin önce gelen zenginlerinden biri olup oğlu Hz. Osman'a büyük bir miras bırakmıştır.¹

Kabilesinin şöhreti ve zenginliği ile birlikte, İslamı kabul eden ilk kişilerden biri ve râşid halifelerin üçüncüsü olması gibi bazı özellikleri Hz. Osman'ı İslam tarihinin en önemli simalarından birisi haline getirmiştir. Hz. Osman'ı İslam tarihinde önemli kılan bir diğer özelliği de yapmış olduğu evlilikleridir. Hayatı boyunca dokuz evlilik gerçekleştirdiği tahmin edilen Hz. Osman'ın bu evliliklerinden ikisi Hz. Peygamberin kızları ile olmuştur. Hz. Osman, Hz. Peygamber'in kızlarından ilk önce Rukiyye, daha sonra da Ümmü Külsûm ile evlenmiştir.² Bu bakımdan insanlık tarihinde Hz. Osman dışında her hangi bir nebinin iki kızı ile evlenmiş olan başka bir kişiden bilinmemektedir.

Hz. Osman, Hz. Peygamber'in iki kızıyla yaptığı evlilikler dışında değişik zamanlarda yedi kadınla daha evlilik yapmıştır. Bu evliliklerin en sonuncusu ve çalışmamızın konusunu teşkil eden Nâile ile olan evliliği ise bu evlilikler içerisinde en önemli olanıdır.

¹ Ebu Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 3/ 39; Mustafa Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri*, 7. Bs (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2017), 69-70; İsmail Yiğit, "Osman", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/ 438-443.

² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 40; Musa'b b. Abdullah b. Musa'b ez-Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, nşr. E. Lévi-Provençal (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1953), 105; Taberî, *Târîh*, 4/ 421; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân fî Tevârîhi'l-A'yân* (Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013), 6/ 113; Aynur Uraler, "Rukiyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/ 219.

Çok evliliğin yaygın olduğu Mekke toplumunda oldukça müreffeh bir yaşantıya sahip olan Hz. Osman'ın ilk evliliğini kiminle ve ne zaman yaptığı konusunda net bir bilgi kaynaklarda yer almamaktadır. Bazı kaynaklarda Hz. Osman'ın Hz. Peygamber'in kızı Rukiyye ile evliliğinden bahsedilirken, bu evliliğin İslam'ın ilk yıllarında olduğuna değinilmiş olmakla birlikte bunun Hz. Osman'ın ilk evliliği olup olmadığına dair bir bilgiye yer verilmemiştir.³ Her ne kadar bazı muasır müellifler,⁴ Hz. Osman'ın Resulullah'ın kızı Rukiyye ile evliliğinin onun ilk evliliği olduğu şeklinde bir sonuca varmış olsalar da kanaatimizce bu doğru değildir. Zira Hz. Osman'ın, Rukiyye ile evlendiğinde 30-35 yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda onun evlendiği zaman yaşının kaç olduğuna dair bir sayı verilmemekle birlikte, doğum tarihi dikkate alınarak kabaca bir hesap yapıldığında onun bu yaşlarda olduğu ortaya çıkmaktadır.⁵ Mekke toplumundaki erkeklerin genel evlilik yaşlarını göz önünde bulundurduğumuzda, bu yaşlara gelmiş bir erkeğin evlenmemiş olma ihtimalini çok olağan dışı gördüğü için bu savın doğruluk payının çok düşük olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca kendisinin İslam'dan önce "Ebu Amr" ve "Ebu Leylâ" şeklinde künyelenmesi⁶ de onun cahiliye döneminde başka evlilikler yapmış olabileceğini ve be evliliklerinden de çocuklarının olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Dolayısıyla Hz. Osman'ın ilk evliliği veya evliliklerini cahiliye döneminde gerçekleştirdiği, Hz. Peygamber'in kızı Rukiyye ile evlendiğinde ise daha önceki eşlerinden ayrılmış olabileceği güçlü bir ihtimal olarak gözükmektedir.

Osman-Rukiyye çiftinin bir erkek çocukları dünyaya gelmiş ve ona Hz. Peygamber'in babasının ismi olan Abdullah ismini vermişlerdir. Çiftin Abdullah isimli bu oğulları henüz altı yaşında iken gözünü bir horozun gagalaması sonucu yaralanıp hastalanmış ve daha sonra da ölmüştür. Hz. Osman Müslüman olduktan sonra vefat eden bu oğlu Abdullah'a nispetle "Ebu Abdullah" olarak künyelenmiştir.⁷

Bedir Savaşı'ndan hemen sonra Rukiyye vefat edince Hz. Osman hem eşinin vefatına hem de Hz. Peygamber ile akrabalık bağının kesilmesine çok üzülmüştür. Rukiyye'nin ölümünden sonra Hz. Peygamber aynı yıl Ümmü Külsûm isimli diğer bekar kızını Hz. Osman ile evlendirmiştir. Hz. Osman'ın bu evliliği ise Ümmü Külsûm'ün 630 yılındaki ölümüne kadar devam etmiştir. Rukiyye'nin vefatında olduğu gibi Ümmü Külsûm'ün vefatına da üzülen Hz. Osman'ı, Hz. Peygamber sıhriyetin ölümle değil boşama ile ortadan kalktığını belirterek teselli etmiş ve şayet

³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/ 40; ez-Zübeyrî, *Nesebu Kureys*, 105; Taberî, *Târîh*, 4/ 421; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 113; Uraler, "Rukiyye", 35/ 219.

⁴ Ali Muhammed Sallâbî, *Hz. Osman*, trc. Ayhan Ak (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 8; Rıza Savaş, *Râşid Halifeler Döneminde Kadın* (İstanbul: Ravza Yayınları, 1996), 162.

⁵ Yiğit, "Osman", 33/ 438.

⁶ İbn Habbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ* (Beyrut: el-Kütübu's-Sakâfiyye, h. 1417), 2/ 499; İbn Mende, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed el-İsfehânî, *el-Müstehrac min Kütubi'n-Nâs*, thk. Âmir Hasen Sabrî et-Temîmî (Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, t.y), 1/ 150.

⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/ 40; ez-Zübeyrî, *Nesebu Kureys*, 105; Belâzürî, *Ensâb*, 1/ 401; Taberî, *Târîh*, 4/421; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 113; Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn*, 69-70; Uraler, "Rukiyye", 35/ 219.

evlenecek başka kızı olsaydı onu da Hz. Osman'a verebileceğini söylemiştir. Hz. Osman- Ümmü Külsûm çiftinin bu evliliğinden çocukları olmamıştır.⁸

Hz. Osman'ın, Rukiyye ve Ümmü Külsûm dışında evlenmiş olduğu hanımları şunlardır: Remle bint. Şeybe b. Rebia, Fâhite bint. Gazvân b. Câbir, Ümmülbenîn bint. Uyeyne b. Hisn el-Ferâziyye, Ümmü Amr bint. Cündüb ed-Devsiiyye, Fatıma bint. Velid b. Abdüşems el-Mahzumiyye, Nâile bint. el-Ferâfisa b. Ahvas el-Kelbiyye.⁹

Hz. Osman şehit edildiği zaman Nâile dışında Remle bint. Şeybe b. Rebia, Fâhite bint. Gazvân b. Câbir ve Ümmülbenîn bint. Uyeyne b. Hisn el-Feraziyye isimli hanımlar da nikahı altında bulunuyorlardı.¹⁰

Hz. Osman, yumuşak huylu ve naif bir kişiliğe sahip olan ve bu özelliği dolayısıyla çevresi tarafından sevilen, saygı duyulan bir şahsiyetti.¹¹ Bir eş olarak onun hanımlarına karşı da aynı şekilde yumuşak başlı ve naif davranışlar sergileyen bir kişi olduğu kaynaklarda yer alan bazı rivayetlerden anlaşılmaktadır.¹²

Hz. Osman'ın eşlerine karşı oldukça saygılı davrandığı ve onların aleyhinde konuşulmasına müsaade etmediği,¹³ eşlerine karşı sevgisini açığa vurmaktan çekinmediği ve onları sevindirmeye özen gösterdiğine dair bilgiler de yine konu ile ilgili rivayetlerde yer almaktadır. Ekonomik durumu gayet iyi olan Hz. Osman'ın eşlerini sevindirmek için onlara yüksek meblağlarda mehir verdiği gibi, onlar için pahalı eşya ve giysiler aldığı da görülmektedir. Örneğin Şeybe bint. Rebia'ya otuz veya kırk bin dirhem, Fatıma bint. Velid b. Abdüşems isimli hanımına otuz bin dirhem, yine

⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/ 40; ez-Zübeyrî, *Nesebu Kureys*, 105; Belâzürî, *Ensâb*, 1/ 401; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 113; Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdullah Tilimsânî, *el-Cevheretü fî Nesebi'n-Nebiyi ve Eshâbihi'l-Aşera*, thk. thk. Muhammed et-Tevenci, (Riyad: Dâru'r-Rifâî, 1983), 1/ 468; Aynur Uraler, "Ümmü Külsûm", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/ 323.

⁹ Taberî, *Târîh*, 4/ 421; Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Umeni ve'l-Mulûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata-Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 4/ 336; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 113.

¹⁰ Taberî, *Târîh*, 4/421; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 336; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 113.

¹¹ Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sakâ-İbrahim el-Ebyârî (Kahire: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1995), 2/ 518; Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü Osmân b. Affân*, thk. Tala't b. Fuâd el-Hulvânî (Cidd: Dâru Mâcid Useyrî, 2000), 72,152.

¹² Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk ed-Dûlâbî, *ez-Zürriyyetü't-Tâhire ve'l-Mutahhara*, thk. Sa'd el-Mübârek el-Hasen (Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, h. 1407), 50; Ebü'l-Fidâ İsmail İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Terâsi'l-Arabî, 1988), 7/ 223.

¹³ Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk* (Beyrut: Dâru't-Terâs, 1387), 4/ 363; İzzüddin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997), 2/ 534-535; İbn Kesir, *Bidâye*, 7/194.

başka bir hanımına da kırk bin dirhem mehir vermek suretiyle evlendiği kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁴

HZ. OSMAN İLE EVLİLİĞİ BAĞLAMINDA NÂİLE BİNT. EL-FERÂFİSA

1. Nâile'nin Aile Çevresi ve Evlilik Öncesi Hayatı

Nâile'nin Hz. Osman ile evlenmesinden önceki hayatının belirli dönemleri hakkında kaynaklarda yeterli bilgi mevcut değildir. Bundan dolayı da onun ne zaman doğduğu, kaç yaşında halife ile evlendiği, ne zaman ve nerede öldüğüne dair detaylı bilgilere sahip değiliz. Hz. Osman'ın eşi olması ve şehit edildiği esnada yanında bulunması Nâile'yi tarihi açıdan önemli bir kişi haline getirmiştir. Dolayısıyla da tarih bu süreçten sonra onunla ilgilenmeye başlamış ve onun evlilik öncesi hayatını çok fazla dikkate almamıştır.

Tam ismi, Nâile bint. el-Ferâfisa b. Ahvas el-Kelbiyye'dir. Nâile “نائلة”, Arapçada elde etmek, hedefine ulaşmak, başarmak, ihsan, bağış, sunmak, arzetmek, vermek anlamlarına gelen “نل” fiilinin müfret müennes ism-i fâil kalıbında bir isimdir.¹⁵

Nâile ismi aynı zamanda Kureyşli Arapların meşhur putlarından birine vermiş oldukları bir isimdir. Müşrik Kureyş kabilesinin kutsal kabul edip saygı gösterdiği Nâile isimli bu putun cahiliye döneminde Merve tepesi üzerinde bulunduğu belirtilmektedir.¹⁶ O dönemdeki insanlar hac veya umre ibadetinin gereği olarak Safa ve Merve tepeleri arasında sa'y yaparlarken bu putun yanına geldiklerinde durup ona dokunuyorlar ve kurbanlarını onun yanında kesip başlarını da orada traş ediyorlardı.¹⁷

Nâile ismi cahiliye döneminde bir put ismi olduğu için bu ismin Müslüman hanımlara konulmasının caiz olup olmadığı konusu tartışılmıştır. Fakat her ne kadar bir put ismi olsa da “Nâile” isminin kullanımı konusunda yasaklayıcı bir hükmün bulunmaması ve anlam itibarıyla dinen çirkin kabul edilen bir içeriğe sahip olmaması dolayısıyla İslam tarihinde bu ismin kullanımının kerih görülmediği anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklarda ismi Nâile olan sahabe hanımların varlığından bahsedilmektedir.¹⁸

¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/ 42; Ahmed b. Yahya b. Câbir Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar- Riyad Zirikli (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 5/ 484.

¹⁵ Ebü'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdisseyid b. Alî Mutarrizî, *el-Muğrib fi Tertibi'l-Mu'rib* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, t.y.), 475; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 1066.

¹⁶ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, thk. Rüşdî Sâlih Melhas (Beyrut: Dâru'l-Endelüs, 1979), 1/ 119; Ebu Abdullah Muhammed b. İshak Fâkihi, *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadîsihi*, thk. Abdümelik Abdullah Düheys (Beyrut: Dâru Hazar, h. 1414), 5/ 142; İbn Asakir, *Târîh*, 19/ 509; Ebu Hafs Ömer b. Ali İbn Âdil, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1998), 3/ 92; Ebu Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk. Lecnetün mine'l-Ulemâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 492.

¹⁷ el-Ezrakî, *Ahbâr*, 1/ 119; Fâkihi, *Ahbâru Mekke*, 5/ 152; Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslam* (Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001), 11/266.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8/ 246, 272, 278, 307; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/ 268; Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Adil Ahmed

Nâile isminin hanım sahabiler arasında kullanılan bir isim olması da bu ismin kullanılmasının kerih görülmediğini göstermektedir. Şayet Nâile isminin kullanımı kerih görülmüş olsaydı Hz. Peygamber kendi döneminde Müslüman hanım sahabilerin kullandıkları bu ismi değiştirdi veya değiştirilmesini istedi. Halbuki böyle bir durumun vaki olmadığı bilinmektedir.¹⁹

Nâile isminin Kureyş kabilesi dışındaki Araplar arasında da çok eski çağlardan beri bilinen ve kullanılan bir isim olduğu görülmektedir. Bu ismin hem güneyli Araplar'da,²⁰ hem de kuzeyli Araplar'dan olan Kelb kabilesinin değişik kolları arasında yaygın olarak kullanılan bir isim olduğu anlaşılmaktadır.²¹ Ayrıca üçüncü yüz yılda Suriye bölgesinde Roma'ya bağlı olarak hüküm süren Palmiralılar'ın meşhur kraliçeleri olan ez-Zibâ²² (Zenobia)'nın asıl isminin de Nâile olduğu, Zibâ'nın ise onun lakabı olduğu söylenmiştir.²³

Yine Muaviye'nin de Meysûn isimli hanımı dışında Kelb kabilesinden bir kadında da evlendiği ve onun isminin de Nâile bint. Umare olduğu ve evliliğin üzerinden çok geçmeden Muaviye'nin onu boşadığı belirtilmiştir.²⁴

Nâile, Kelb kabilesinin değişik boyları arasında eşraftan kabul edilen ve kabilesinin yöneticisi konumunda olan Ferâfisa adlı kişinin kızıdır. Nâile'nin babası Ferâfisa, aynı zamanda Araplar arasında da tanınıp bilinen itibar sahibi bir kişidir. Dolayısıyla Nâile'den bahseden bazı kaynaklarda Nâile'nin ismi zikredilmeyerek "Ferâfisa'nın kızı" şeklinde anıldığı görülmektedir.²⁵

Tam ismi, Nâile bint el-Ferâfisa b. Ahvas el-Kelbiyye olan Nâile, Suriyenin değişik bölgelerine dağılmış meşhur Kelb Kabilesi'nin²⁶ Benû Adî koluna mensup olan

---

Abdülmevcud- Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, h. 1415), 8/ 331.

¹⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkid Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1989), 1/ 187; İbn Sa'd, *Tabakât*, 22/ 4; Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sikât* (Haydarâbâd: Dâru'l-Meârifî'l-Usmaniyye, 1973), 1/ 215-279; İbn Abdî'l-Ber, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l- Eshâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 2/ 687; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/ 438; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 8/ 225.

²⁰ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî İbn Hişâm, *et-Tîcân fî Mulûki Himyer* (San'a: Merkezi'd-Dirâsât, h. 1347), 68.

²¹ Taberî, *Târîh*, 5/ 329; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 135; İbn Kesir, *el-Bidâye*, 8/ 155.

²² Bu kraliçenin isminin Zibâ veya Zeyneb olduğu, Rumların (Roma/Bizans) kendisini "Zenobia" şeklinde isimlendirdikleri belirtilmiştir Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/ 41.

²³ Ebu Ali Ahmed b. Muhammed b. Ya'kûb İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-Umem ve Teâkibü'l-Humem*, thk. Ebû'l-Kâsim İmâmî (Tahran: Surûs, 2000), 1/111; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 1/ 316; Ömer Rızâ Kehhâle, *A'lâmü'n-Nisâ fî Alemeyi'l-Arab ve'l-İslam* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 2/ 6-15; Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 5/ 103; Ziriklî, *el-A'lâm*, 3/ 41.

²⁴ Taberî, *Târîh*, 5/ 329; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 135; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 8/ 106; İbn Kesir, *Bidâye*, 8/ 155.

²⁵ İbn Abdirabbih, *el-İkd*, 3/ 323; Tilimsânî, *el-Cevhere*, 1/468.

²⁶ Benî Kelb: Aslen Yemen menşeli olan Kelbililer, Suriye bölgesinde Dûmetülcendel, Tedmür, Sava ve Semâve civarında oturan güçlü kabilelerden birisi idi. Bu kabilenin

ailesi ile birlikte Suriye'nin Semâve bölgesinde ikamet ediyordu.²⁷ Evliliğin gerçekleştiği dönemde Kelb kabilesinin çoğunluğu gibi Nâile'nin kendisi, babası Ferâfisa ve Müslüman olan Dabb b. El-Ferâfisa adlı erkek kardeşi dışındaki tüm aile bireyleri Hristiyandı. Nâile'nin babası Ferâfisa'nın daha sonra da Müslüman olmadığı ve Hristiyan olarak öldüğü belirtilmiştir.²⁸ Ayrıca Mürey b. el-Ferâfisa isimli bir erkek kardeşinin daha olduğu ve bunun da Kisra'nın yanında rehin bulunduğu sırada öldüğü rivayet edilmiştir. Nâile ise Hz. Osman ile evlendirilmesi için kardeşi tarafından Medine'ye getirildikten sonra Müslüman olmuş ve akabinde Hz. Osman ile nikahı kıyılmıştır.²⁹

Gerek cahiliye döneminde gerekse İslamdan sonra Kureyş kabilesinden itibar sahibi bazı erkeklerin Nâile'nin kabilesi olan Kelb kabilesinin kadınlarıyla evlenmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Nitekim Hz. Osman başta olmak üzere, Hz. Ebu Bekir, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. Avvâm, Hz. Hüseyin, Muaviye, Mervân b. Hakem ve Saîd b. Âs gibi ashabın önde gelenlerinden bazılarının Kelb kabilesinden kadınlarla evlilik yaptıkları bilinmektedir.³⁰

2. Nâile'nin Kişiliği ve Fiziksel Özellikleri

Nâile'nin, dönemin güzellik anlayışı ölçüsünde oldukça güzel sayılan bir kadın olduğu nakledilmektedir. Hz. Osman'ın ölümünden sonra çok sayıda erkeğin kendisiyle evlenmek istemiş olmasının en büyük sebebi de bir kadın olarak onun sahip olduğu dikkat çekici güzelliğidir.³¹

geçim kaynakları ticaret, tarım ve hayvancılıktı; özellikle koyun yetiştiriciliğinde ünlüydüler. Ebu Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, *Tarîhu İbn Haldûn*, thk. Halil Şehâde (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988), 2/297; Nadir Özkuyumcu, "Benî Kelb", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/203.

²⁷ İbn Hazm, *Cemhere*, 456; İbn Haldun, *Tarîh*, 2/ 297; Özkuyumcu, "Benî Kelb", 25/ 203.

²⁸ Ebu Münzir Hişam b. Muhammed es-Sâib İbnü'l-Kelbî, *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*, thk. Nâci Hasan (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1988), 2/ 567.

²⁹ İbn Hazm, *Cemhere*, 456; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 138; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 365.

³⁰ İbn Abdirabbih, *el-'lkd*, 7/ 98; Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Abdullah b. Zekeriyya en-Nîsâbü'rî İbn Hayyeveyh, *men Vâfekat Künyetühü Künyetezevcihi mine's-Sahâbe* (Riyad: Dâru İbn Kayyim, 1988), 47; İbn Hamdûn, *et-Tezkire*, 3/ 29-30; Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülğanî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî Cemmâilî, *Cüz'ü Ehâdîsi's-Şi'r*, thk. İhsan Abdülmennân el-Cebbâlî (Umman, h. 1410), 68; Şihabuddin Ahmed b. Abdilvehhab Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb* (Kahire: Dâru'l-Kütübi ve'l-Vesâiku'l-Kavmiyye, 1423), 3/ 242; Ebu Sa'd Mansûr b. Hüseyin er-Râzî el-Âbî, *Nesru'd-Dur fî'l-Muhâdarât*, thk. Hâlid Abdülğanî Mahfûz (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 4/ 43-44; İrfan Aycan, "Mus'ab b. Zübeyr", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/ 227; Hilal Görgün, "Sükeyne bint Hüseyin", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/ 45-46; Mücteba Uğur, "Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1994): 10/ 228.

³¹ Hiçbir evlilik tek bir sebebe dayandırılmaz. Özellikle söz konusu olan dönem ve toplum bağlamında, evliliklerin ekonomik, siyasi, psiko-sosyal ve kabilesel sebeplerinin de olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Biz burada konumuz gereği Nâile'nin kişisel

Nâile'nin, etine dolgun ve iri yapılı, güçlü kuvvetli, yanakları pürüzsüz denecek kadar güzel bir hanım olduğu belirtilmiştir. Özellikle de ön dişlerinin, gören herkesin dikkatini celbedecek kadar estetik yapıda ve güzel olduğu, bundan dolayı da onun kadar gülüşü güzel olan kadın bulunmadığı kaynaklarda vurgulanmıştır.³²

Nâile'nin feraset sahibi, görüşlerinde isabetli, tatlı dilli, zeki ve mükemmel ahlaka sahip bir kadın olduğu rivayet edilmektedir. Dönemin şartları çerçevesinde Nâile'nin oldukça donanımlı bir kadın olduğunu anlaşılmaktadır. Zira Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra değişik vesilelerle yaptığı konuşmalar ve Muâviye'ye yazdığı mektup, onun bu bakımdan iyi bir seviyede olduğunu göstermektedir.³³

Kaynaklara yansımış olan bazı şiirleri Nâile'nin aynı zamanda iyi bir şair olduğunun da göstergesidir. Yine kendisinin hatip, feraset sahibi, olgun ve cesur bir karektere sahip olduğu da kaynaklarda özellikle belirtilmiştir.³⁴

Nitekim son evlendiği eşi Nâile'nin nasıl bir eş olduğu kendisine sorulduğunda Hz. Osman'ın, evlendiği kadınlar içerisinde ondan daha akıllı ve kendisine yol göstermesi bakımından daha isabetlisinin olmadığını söylediği rivayet edilmiştir.³⁵

Nâile, Hz. Osman ile evlenmeden önce, dolayısıyla da Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık on sekiz yıl sonra İslamı kabul etmiştir. Bundan dolayı da kendisi sahabi değil, tâbiin neslindedir.

2. Hz. Osman ile Evliliği

Nâile'nin Hz. Osman ile evliliği, Hz. Osman'ın hilafetinin beşinci yılında (28/ 648-649) gerçekleşmiştir.³⁶ Bu son evliliği gerçekleştirdiğinde Hz. Osman'ın yaşı oldukça ilerlemişti ve nikahı altında üç eşi daha bulunmaktaydı. Hz. Osman'ın bu evliliğinin nasıl gerçekleştiğine dair kaynaklarda farklı bilgilere rastlanılmaktadır.

Konu ile ilgili rivayetlerden birine göre Saîd b. Âs, Kûfe valisiyken Kufe'de güzelliği ve asilliği ile dikkatleri üzerinde çeken bir hanımla evlenmiştir. Saîd'in

---

özelliklerini söz konusu edindiğimiz için meselenin bu boyutuyla sınırlı kalarak konu dışına çıkmak istemedik.

³² Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Abdirabbih, *el-'İkdü'l-Ferîd* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, h. 1404), 7/ 98; Ebü'l-Meâlî Bahâüddîn Kâfi'l-küfât Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Alî İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye* (Beyrut: Dâru Sâdır, h. 1417), 3/ 29-30; Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Ahbâru'n-Nisâ*, thk. Nezzâr Rıza (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1982), 128; Hüseyin b. Muhammed b. Hasan Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Neffis* (Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.), 2/ 263.

³³ Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer Zemahşerî, *Rebü'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahbâr* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, h. 1412), 5/ 248.

³⁴ Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen İbn Asakir, *Târîhu Dimeşk*, thk. Amr b. Garamel-Amrevî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 34/ 282; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 8/ 464; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 3/ 136; Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-Alemi'l-Melâyîn, 2002), 7/ 343.

³⁵ Zemahşerî, *Rebü'l-Ebrâr*, 5/ 248.

³⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 365; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 471.

evlenmiş olduğu bu hanım ise Nâile'nin Hind isimli kız kardeşidir. Kufe valisi Saîd'in bu hanımla yapmış olduğu evliliği, muhtemelen kamuoyunda çok fazla gündem oluşturmuş hatta konu başkent Medine'de halife Hz. Osman'a kadar ulaşmıştır.³⁷

Güzelliği ve asaleti dillerde dolaşan bu hanımı merak eden Hz. Osman, vali Saîd'e bir mektup yazarak yeni hanımının sülalesi ile güzelliği hakkında bilgi istemiş, Saîd de halifeye yazdığı cevap mektubunda, evlenmiş olduğu bu hanımın Ferâfisa'nın kızı, uzun boylu ve bembeyaz güzel bir hanım olduğunu belirtmiştir. Bu cevap üzerine Hz. Osman, Kufe valisi Saîd'e yeni bir mektup daha yazmış ve şayet hanımının bekar kız kardeşi varsa onu da kendisine nikahlamasını talep etmiştir. Bu talebe binaen Saîd, Nâile'nin babası Ferâfisa'ya haber göndererek halifenin talebini ona bildirmiştir. Kızı Nâile ve kendisi de bir Hristiyan olan Ferâfisa, duruma itiraz etmeyerek kızının halife ile evlenmesine onay vermiş ve evlilik işlemlerini icra etmesi için daha önce Müslüman olmuş olan Dabb isimli oğlunu görevlendirmiştir. Babası ve kız kardeşi Nâile, Hristiyan olmasına rağmen kendisi Müslüman olan Dabb, kız kardeşi Nâile'yi yaşadıkları bölge olan Semâve'den alarak muhtemelen önce Kufe'ye, oradan da Medine'ye³⁸ götürmüş ve o zaman yaklaşık yetmiş beş yaşlarında bulunan halife Hz. Osman'la evlendirmiştir. ³⁹ Bir rivayete göre ise Nâile, babası Ferâfisa'nın refakatında Semâve'den kalkıp Medine'ye gitmiştir.⁴⁰

Hz. Osman- Nâile çiftinin evliliğinin nasıl gerçekleşmiş olduğu başka bir rivayette ise daha farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Buna göre; Hz. Osman'ın, Kelb kabilesinin zekatlarını toplamakla görevlendirmiş olduğu Velîd b. Ukbe, kabilenin yaşadığı bölgeye gittiği zaman halife adına evlilik sözleşmesi yaparak Nâile'yi Hz. Osman'la evlendirmiştir. Velid, görevini tamamlayıp Medine'ye geldiğinde ise durumu halifeye bildirmiş, halife Hz. Osman ise, beni bir hristiyan kadınla mı evlendirdin, diyerek şaşkınlığını dile getirmiştir. Halifenin şaşkınlığını gören Velid, Nâile'nin Medine'ye geldiği zaman İslamı kabul edeceğini belirtmiştir. Daha sonra izdivac için Medine'ye gelen Nâile İslamı kabul etmiş ve Hz. Osman'la nikahı kıyılmıştır.⁴¹

Hz. Osman-Nâile evliliğinin nasıl gerçekleştiği konusunda farklı bir rivayet daha vardır. Buna göre kendisi de Kelb kabilesinden olan Abdurrahman b. Avf'ın hanımı

³⁷ Ebu Zeyd Ömer İbn Şebbe, *Târîhu Medîneti'l-Münevvere*, thk. Fehim Muhammed Şaltut (Cidde, h. 1399), 3/ 981; Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; Ebu Bekr Muahmmmed b. Ca'fer b. Muhammed El-Harâitî, *İ'tilâlül'-Kulûb fî Ahbâri'l-'Uşşâk*, thk. Hamdi Demirtaş (Riyad: Nizâr Mustafa el-Bâz, 2000), 169; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 136-137; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450-451; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 507.

³⁸ Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-Ahbâr* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418), 4/ 46; İbn Abdırabbih, *el-'İkd*, 7/ 98; Ebu Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1995), 5/ 430.

³⁹ İbn Şebbe, *Târîhu Medîne*, 3/ 981; Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; El-Harâitî, *İ'tilâlül'-Kulûb*, 169; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450-451; İbn Asakir, *Târîh*, 70/136-137; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 507.

⁴⁰ Ebu Mervân Abdülmelik b. Habîb b. Süleyman b. Harun es-Sülemî, *Kitâbü Edebi'n-Nisâ*, thk. Abdülmecid Türkî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1992), 159.

⁴¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/471; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Târîhu'l-İslam ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003), 3/ 109.

Tümadir, Hz. Osman'ın yanına giderek oldukça güzel, şişman, yanakları pürüzsüz, zeki ve asil bir amca kızının olduğunu ve bununla evlenmeyi isteyip istemediğini sormuştur. Hz. Osman, özel niteliklere sahip olduğu söylenen o hanımla evlenebileceğini söyleyince Tümadir, amcası kızı Nâile'ye haber göndermiş ve onun da bu evliliğe onay vermesi üzerine bu evlilik gerçekleşmiştir. Evlilik teklifini kabul ettiği sırada henüz Hristiyan olan Nâile, evlenmek için Medine'ye geldiğinde Müslüman olmuş ve bundan sonra çiftin nikahları kıyılmıştır.⁴²

Son yıllarda yapılmış olan bazı araştırmalarda Hz. Osman'ın Nâile ile evlenmesine Muaviye'nin öncülük etmiş olduğundan bahsedildiği görülmektedir.⁴³ Fakat temel kaynaklarda yaptığımız detaylı aramalara rağmen böyle bir rivayete denk gelemediğimizi belirtmek istiyoruz.

Hz. Osman ile evlenmeyi kabul eden kızı Nâile'yi Medine'ye göndermeden önce babası Ferâfisa'nın yanına çağırarak kendisine şu şekilde nasihatte bulunduğu rivayet edilmiştir: Bak kızım, beni iyi dinle! Sen şimdi Kureyşli kadınların arasına gidiyorsun. Kureyşli kadınlar güzel kokuya önem verirler ve bu konuda mahirdirler. Kulağına küpe olması gereken iki şey söyleyeceğim sana, bunları iyi belle ve unutma. Kesinlikle sürme kullanmayı ve su ile temizlenerek güzel kokmayı ihmal etme. Öyle temiz ol ki teninin kokusu tıpkı mataranın içindeki su gibi tertemiz olsun.⁴⁴

Kabilesinin yaşadığı bölgeden erkek kardeşiyle beraber yola çıkarak Medine'ye gelen Nâile'nin, akşama doğru şehre ulaşmış olduğu belirtilmektedir. Bu esnada yatsı namazını kıldırmak için mescitte bulunan Hz. Osman'a namazdan sonra kölelerinden birisi gönderilmek suretiyle yeni eşinin gelip hanesine ulaştığı haber verilmiş ve evine gelmesi sağlanmıştır.⁴⁵

Yatsı namazını kıldırdıktan sonra evine gelen Hz. Osman, izdivac öncesi Nâile'nin bulunduğu odaya girdiğinde ona selam vermiş, Nâile de selamına mukabelede bulunmuştur. Üstelik evliliğin gerçekleştiği o dönemde Kelb kabilesinin kadınlarının evlendikleri ilk günlerden itibaren uzun süre eşleriyle konuşmama gibi bir geleneklerinin olmasına rağmen⁴⁶ Nâile, Hz. Osmanın selamına mukabelede bulunarak ona olan saygı ve hürmetini göstermiştir.

Bazı rivayetlere göre ise izdivac öncesi Hz. Osman, Nâile'nin bulunduğu odaya girip iki rekat namaz kıldıktan sonra Nâile'ye, kendisiyle evliliği isteyerek mi yoksa aile baskıyla mı kabul ettiğini sormuş, Nâile de bu evliliği kendi isteğiyle kabul ettiğini ve bunu bir göz aydınlığı olarak görüp kendisine geldiğini söylemiştir.⁴⁷

⁴² İbn Abdirabbih, *el-'İkd*, 7/ 98; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450-452.

⁴³ İrfan Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyân", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/ 332-234.

⁴⁴ İbn Şebbe, *Târîhu Medîne*, 3/ 981; Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450-451; el-Âbî, *Nesru'd-Dur*, 6/ 257; Kehhâle, *A'lâmü'n-Nisâ*, 5/ 148.

⁴⁵ es-Sülemî, *Kitâbü Edeb*, 159; İbn Kuteybe, *Uyûn*, 4/ 46; Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; El-Harâitî, *İ'tilâlü'l-Kulûb*, 169; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 365; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 137; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450-451.

⁴⁶ İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 138.

⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 365; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450-451.

Daha sonra Hz. Osman başındaki sarığı çıkarıp bir kenara koymuş ve bu esnada halifenin yaşından dolayı saçlarının döküldüğü ve adeta kel denecek derecede saçlarının az olduğu ortaya çıkmıştır. Eşinin bu duruma üzüleceğini düşünen Hz. Osman; gördüğün gibi ben yaşlı ve saçları dökülmüş bir erkeğim, fakat bu durum seni üzmesin. Zira bu şekle gelmemin sebebi senin de hoşuna gidecek olan güzel ve hikmetli şeylere sahip olmamandır, diyerek yeni ve genç hanımının gönlünü teskin etmeye çalışmıştır. Bunun üzerine genç yaşına rağmen asil ve olgun bir hanım olan Nâile, kel olman benim için çok önemli değil. Ben zaten sahip olduğu erdemlerden dolayı bu şekilde kel ve olgun olan erkeklerden hoşlanan bir kadını, şeklinde cevap vererek eşi Hz. Osman'ı rahatlatmıştır.⁴⁸

Bazı anlatımlarda ise Hz. Osman'ın, ben yaşlı ve olgun bir insanım, demesinin ardından Nâile'nin, sen gençliğini Hz. Peygamberle geçirdin. Ömrünü, ömürlerin harcanabileceği en güzel yerde harcadın dediği belirtilmiştir.⁴⁹ İslamı henüz yeni kabul etmiş olan Nâile'nin o esnada Hz. Peygamber ve onunla geçirilen bir ömrün değerini takdire şayan bulmuş olması da dikkat çekicidir. Muhtemelen ikili arasında geçen bu ifadeler, daha sonraki süreçlerde Hz. Osman'ın yaşlılığının söz konusu olduğu bir mecliste feraset ve hikmet sahibi bir hanım olan Nâile tarafından dile getirilmiştir.

Nâile'nin doğup büyüdüğü, aile ve akrabalarının bulunduğu Semave'den ayrılırken duygulandığı rivayet edilmektedir. Aynı şekilde Medine'de vatanından uzak geçirdiği uzun dönemde de aile özlemi ve gurbetin verdiği acıyı iyice hissettiği, bunun için zaman zaman bu minvalde şiirler terennüm ettiği de belirtilmektedir.⁵⁰

Nikah öncesi İslam'ı kabul eden ve Müslüman olan Nâile'ye mehir olarak Hz. Osman'ın Beytü'l-Mal'den yüz bin dirhem verdiği ve bunun kamuoyunda çok fazla eleştiri konusu yapıldığı rivayet edilmektedir.⁵¹ Bazı kayıtlarda ise bu mehrin miktarının on bin dirhem olduğu geçmektedir.⁵²

Bazı kaynaklarda yer aldığı üzere Hz. Osman gibi zengin bir sahabinin devletin hazinesinden yüz bin dirhemi eşine mehir olarak vermiş olabileceği makul gözükmemektedir. Hz. Peygamber döneminden itibaren defaaten çok yüksek meblağları kamu yararına vakfetmiş olan Hz. Osman'ın devlet hazinesinden kendisi adına harcama yapmaya ihtiyacının olduğu düşünülemez. Rivayetlere yansımış olan bu bilgiler olsa olsa Hz. Osman'ın muhalifleri tarafından kendisine yakıştırılan asılsız ithamlardır.

Hz. Osman, eşi Nâile'yi çok sever, onun görüşlerine değer verir ve onun aleyhinde konuşulmasına asla müsaade etmezdi. Nitekim muhasara altında

⁴⁸ İbn Kuteybe, *Uyûn*, 4/ 46; Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; El-Harâitî, *İ'tilâlül-Kulûb*, 169; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 2/ 504; İbn Asakir, 70/ *Târîh*, 137; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 365; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450-451.

⁴⁹ İbn Abdırabbih, *el-'İkd*, 7/ 98.

⁵⁰ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb Câhiz, *er-Resâil*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetü'n-Nâcî, 1964), 2/ 400; İbn Şebbe, *Târîhu Medîne*, 3/ 981; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 136; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 365; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, 2/ 386.

⁵¹ Mutahhar b. Tâhir Makdisî, *el-Bed' ve't-Târîh* (Bûr Saîd: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, t.y.), 5/ 202.

⁵² Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496.

bulduğu günlerde kendisini ziyarete gelen ve Nâile hakkında olumsuz konuşmaya yeltenen Mervan b. Hakem'in konuşmasına müsaade etmemiş ve şayet eşi hakkında kötü tek bir kelime bile edecek olursa bunun kendisi için iyi olmayacağını, ayrıca Nâile'nin söylediği her şeyin kendisi için daha değerli olduğunu belirtmiştir.⁵³

Hz. Osman'ın, eşi Nâile'yi çok sevdiği gibi onu sevindirmeye ve onun gönlünü hoş tutmaya gayret sarf ettiği de görülmektedir. Onu sevindirmek için zamanın piyasa ölçülerinde oldukça pahalı olan giysiler aldığı görülmektedir.⁵⁴ Bu da Hz. Osman'ın, Nâile'ye verdiği değeri ve ona olan sevgisini göstermekle birlikte, devlet başkanı konumunda biri olmasına rağmen eşinin gönlünü hoş tutmak için gayret sarf ettiğini de ortaya koymaktadır.

Hz. Osman'ın eşine kıyafet almak için yüksek meblağlar ödemiş olması ilk anda mübalağalı görünmekle birlikte onun servetinin çokluğu ve kamu yararına yapmış olduğu sayısız infak örnekleri bunun mümkün olabileceğini göstermektedir. Ayrıca sahabenin, hanımlarının giyim kuşamı için harcama yapma konusunda oldukça geniş davrandıklarına dair kayıtlar da bunu teyit etmektedir.⁵⁵

3. Bu Evlilikten Dünyaya Gelen Çocukları

Hz. Osman, Nâile ile yedi yıl evli kalmıştır. Hz. Osman-Nâile çiftinin bu evliliğinden Ümmü Hâlid, Ervâ ve Ümmü Ebân es-Suğrâ isimli kızları dünyaya gelmiştir. İbn Sa'd ise bu evlilikten sadece Meryem isimli bir kızlarının olduğunu belirtmiştir.⁵⁶ Ancak kaynaklarda; Hz. Osman'ın Medine'nin üç mil uzağında bulunan Cürf mevkiindeki toprakların sulanması için "Halîcû Benâti Nâile" adlı bir kanal açtığı ve bu kanalın isminin Nâile'den olan kızlarına nispetle verildiği şeklinde bilgiye rastlanılmaktadır. Bu bilgiler de Hz. Osman'ın Nâile'den olan kızlarının birden fazla olduğu yönündeki görüşü kuvvetlendirmektedir.⁵⁷

İbn Sa'd dışındaki bazı kaynaklar da Meryem isimli kızlarından bahsetmektedirler.⁵⁸ Meryem (es-Suğra) isimli bu kızları,⁵⁹ Amr b. Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt ile evlenmiştir. Meryem isimli bu kızın oldukça huysuz ve uyumsuz birisi olduğu belirtilmektedir.⁶⁰ Rivayet edildiğine göre Meryem, Amr b. Velid ile evlendiği zaman, sahip olduğu özelliklere dikkat çekerek, çok güzel bir kadın olarak kendisine

⁵³ Taberî, *Târîh*, 4/ 363; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 534-535; İbn Kesir, *Bidâye*, 7/ 194.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/ 42; Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 484.

⁵⁵ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 484.

⁵⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/ 40.

⁵⁷ ez-Zübeyrî, *Nesebu Kureys*, 105; Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud Belâzürî, *Futûhu'l-Buldân* (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1988), 24; İbn Şebbe, *Târîhu Medîne*, 1/ 166; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 136; Ebü'l-Hasen Nurüddîn Ali b. Abdillâh b. Ahmed b. Ali el-Hasenî Semhûdî, *Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, h. 1419), 3/ 209; Rıza Savaş, "Nâile bint Ferâfisa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/ 314-315.

⁵⁸ İbn Şebbe, *Târîhu Medîne*, 3/ 953; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 336; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 507; İbn Kesir, *Bidâye*, 7/ 245.

⁵⁹ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 601; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 113.

⁶⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; Diyarbekrî, *Târîh*, 2/ 275.

geldiğini eşinin yüzüne vurmuş, eşi de ona sahip olduğu bütün bu özelliklerinin, huysuzluğu ve uyumsuzluğu yüzünden anlamsız hale geldiğini belirterek karşılık vermiştir.⁶¹

Bazı rivayetlere göre de Anbese isimli oğulları ve Rukiyye isimli kızları da olmuştur.⁶² Yine Ümmülbenîn veya Ümmülmüminîn isimli bir kızlarının daha olduğu ve bu kızlarının Abdullah b. Yazîd b. Ebî Süfyan ile evli olduğu da rivayetlere yansımıştır.⁶³

Hz. Osman-Nâile çiftinin çocuklarına verdikleri isimlere baktığımızda genel olarak bu isimlerin toplumda kullanılan isimler olduğunu görülmektedir. Bunların tek istisnası “Meryem” ismidir. Çünkü “Meryem” ismi Araplar arasında çok fazla kullanılan bir isim değildir. Bu ismin daha çok Hristiyan kültüründen etkilenmiş olan Araplar arasında kullanılmakta olduğu ve bu kullanıma Hz. Osman-Nâile çiftinin Meryem (Suğra) isimli bu kızlarının örnek gösterildiği belirtilmektedir.⁶⁴ Bunun dışında Hz. Osman’ın, Ümmü Amr bint. Cündüb ed-Devsîyye isimli eşinden dünyaya gelen Meryem (Kübra) isimli bir kızının daha olduğu bilinmektedir.⁶⁵ Dolayısıyla Meryem isminin Hz. Osman ailesinden iki kıza verilmesinde, Hristiyan bir çevrede yetişmiş olan Nâile’nin öncülük etmiş olması mümkündür. Buradan da Nâile hanımın dominant bir karakterde ve Hz. Osman üzerindeki kredisinin de çok yüksek olduğuna dair bir kanaate varılabilir.

4. Hz. Osman’ın Muhasara Altına Alınıp Şehid Edilmesi Sürecinde Nâile

On iki yıl halifelik yapmış olan Hz. Osman’ın halifeliğinin ikinci altı yılında İslam toplumunda ciddi anlamda karışıklıklar yaşanmış, siyasi, sosyal, kültürel ve dini anlamdaki bazı değişimler sonucunda hem toplum katmanları arasında, hem de yönetim ile halk arasında ciddi çatışmalar meydana gelmiştir. Sonuçta Basra, Kûfe ve Mısır bölgesinden harekete geçerek başkent Medine’ye gelen yönetim muhalifi gruplar bir aydan fazla bir zaman halifeyi evinde muhasara altında tuttuktan sonra evine girip onu şehit etmişlerdir.⁶⁶

Hz. Osman’ın muhasara altında tutulduğu bu zor günlerinde ashabın önde gelenlerinden bazılarının halifeye yardımcı olmak için özel gayret sarfettikleri görülmektedir. Bu anlamda en büyük gayret sarfedenlerin başında Hz. Ali gelmektedir. Hz. Ali, Ümeyye ailesinin hasmane tutumlarına rağmen muhasara günlerinde halife Hz. Osman ile diyalogunu koparmayarak kendisine gerekli tavsiyelerde bulunmaya gayret etmiştir. Hz. Osman ise Hz. Ali’nin tavsiyelerini dikkate almakla birlikte pek fazla pratiğe yansıtmamıştır. Hz. Osman genelde kendi

⁶¹ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496.

⁶² Taberî, *Târîh*, 4/ 421; Sibî İbnü’l-Cevzî, *Mirâtü’z-Zemân*, 6/ 113-114; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, 19/ 507.

⁶³ Taberî, *Târîh*, 4/ 421; Sibî İbnü’l-Cevzî, *Mirâtü’z-Zemân*, 6/ 113-114; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, 19/ 508.

⁶⁴ Rızkullâh b. Yûsuf b. Abdilmesîh b. Ya’kûb Şeyho el-Yesûî Luvîs Şeyho, *en-Nasrâniyyetü ve Âdâbuhâ beyne Arabî’l-Câhiliyye* (Beyrut, 1986), 2/ 504.

⁶⁵ Taberî, *Târîh*, 4/ 421; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 336; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 550; Sibî İbnü’l-Cevzî, *Mirâtü’z-Zemân*, 6/ 113; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-Ereb*, 19/ 431.

⁶⁶ Adem Aapak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi-II-* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2017), 354.

ailesi Ümeyyeoğullarının, özellikle de Mervân'ın tavsiyelerine kulak vererek ona göre hareket etmiş ve bu feci sonla karşılaşmasında onun bu tavrının da etkisi olmuştur.

Söz konusu bu kritik dönemde bir çok defa halifeyle konuşarak yaptığı hataları kendisine hatırlatan ve özellikle de Mervân konusunda dikkatli olması noktasında kendisini uyararak Hz. Ali son kez Hz. Osman ile konuşmak için halifenin evine gitmiş ve aynı uyarılarını tekrarlamıştır. Hz. Ali ile Hz. Osman arasındaki bu konuşmaları işiten Nâile, Hz. Ali'nin evden ayrılmasının ardından Hz. Osman'ın yanına giderek benzer uyarılarda bulunmuştur. Bu esnada Nâile eşi Hz. Osman'a; kendisini Mervân'ın istediği şekilde yönlendirdiğini, Mervân'a güvendiği zora düşüp güven kaybedeceğini, çünkü onun kamuoyu nezdinde bir değerinin olmadığını dile getirerek Mervân hakkında yanlış yaptığını belirtmiştir. Ayrıca Nâile içinde bulunulan sıkıntılı sürecin sağlıklı bir şekilde aşılabilmesi için özellikle ilk iki halifenin yolundan gitmeye çaba göstermesi ve Hz. Ali ile arasını iyi tutarak ona güvenmesi konusunda da uyarılarda bulunmuştur.⁶⁷

Nâile'nin, Hz. Osman'ın gerek şehit edildiği anda yanında bulunması gerekse olay öncesinde yaşananları yakinen görüp bilen biri olması, onu bu bağlamda tarihe şahitlik eden önemli bir şahıs konumuna getirmiştir. Nitekim daha sonraki zamanlarda muhasara günleri, isyancıların halleri, halifenin tavrı ve sonuçta şehit edilmesi gibi en kritik anlarla ilgili yaşananları detaylıca anlatmıştır.

Nâile'den gelen bir rivayete göre, öldürülmesinden birkaç gün önce Hz. Osman'ın uykusu gelmiş ve uyuya kalmıştı. Biraz uyuduktan sonra uyanmış ve "bu insanlar beni öldürecekler" demiştir. Eşinin korkmuş ve irkilmiş halini gören Nâile de "hayır, kesinlikle senin halkın seni öldürmeyecek. Senin halkın sadece seni uyarmak istiyor", diyerek kendisini rahatlatmak istemişse de Hz. Osman, rüyasında Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i gördüğünü ve onların bu gece kendisiyle beraber iftar edeceklerini söylediklerini, bunun da kendisinin öldürüleceği anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁶⁸

İsyancılar halife Hz. Osman'ı evinde günlerce muhasara altında tuttuktan sonra evine girmişler ve onu şehit etmişlerdir. Bu esnada Hz. Osman'ın evine giren ilk kişinin Hz. Ebu Bekir'in oğlu Muhammed b. Ebu Bekir olduğu rivayet edilmektedir. İlgili rivayetlere göre Muhammed, halifenin odasına girer girmez sakalına yapışıp çekiştirmeye başlayınca Hz. Osman'ın ona babası Hz. Ebu Bekir'i hatırlatarak "ey kardeşimin oğlu, senin baban bu sakalı böyle çekmemiştir" demesi üzerine Muhammed b. Ebu Bekir, halifenin sakalını çekmeyi bırakmış ve halifenin yanından ayrılmıştır.⁶⁹

⁶⁷ Taberî, *Târîh*, 4/ 362; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 483.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü's-Sahâbe*, thk. Vasiyyullah Muhammed Abbas (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 1/ 497; Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah İsbehânî, *Târîhu İsbehân*, thk. Seyyid Kesrevî Hasen (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 1/ 322.

⁶⁹ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 591; Taberî, *Târîh*, 4/ 362; İbn Abdirabbih, *el-İkd*, 3/ 323; Muhammed b. Ahmed b. Temîm Ebü'l-Arab, *Kitâbü'l-Mihan*, thk. Ömer Süleyman el-Ukaylî (Riyad, 1984), 79; Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ b. Muhammed İbn Ebû Bekr el-Endelüsî, *et-Temhîd ve'l-beyân fî makteli's-şehîd Osmân*, thk. Mahmud Yusuf Zayed (Katar: Dâru's-Sekâfe, h. 1405), 140; Zehebî, *Târîh*, 3/ 131. Bazı rivayetlerde ise

Muhammed b. Ebu Bekir, Hz. Osman'a zarar vermeden yanından ayrılınca onun peşinden hemen Gâfikî b. Harb isimli kişi Hz. Osman'ın evine girmiş ve elindeki bir demir parçasıyla halifeye saldırmış ve onu yaralamıştır. Ayrıca Gâfikî b. Harb isimli bu kişi Hz. Osman'ın önünde bulunan mushafa da tekme atarak yere düşürmüş, yere düşen mushafa bu esnada Hz. Osman'ın yaralı bedeninden kanlar damlamıştır. Daha sonra da orada bulunan Sevdân b. Humrân isimli kişi öne atılarak elindeki kılıçla Hz. Osman'a saldırmış ve onu şehit etmiştir. Sevdân b. Humrân'ın halifeye saldıracağı sırada Nâile, eşinin öldürülmesine engel olmak için kendini öne atmış ve bu esnada Nâile'nin parmaklarından ikisi kökünden kesilip kopmuştur.⁷⁰

Hz. Osman öldürüldükten sonra cansız bedeni yere yığılınca, güçlü kuvvetli ve cüsseli bir kadın olan Nâile onu kucaklayıp kaldırmış ve sarılarak üzerindeki elbisesiyle üstünü örtmeye çalışmıştır. O esnada odada bulunan isyancılardan birisi elindeki kılıçla harekete geçerek Hz. Osman'ın burnunu kesmeye, bazı anlatımlara göre ise kafasını koparmaya yeltenmiştir. Bunu gören Nâile eşinin bedeninin üstüne kapanarak bu kişiye engel olmaya çalışmıştır. Saldırgan, amacına ulaşmak için Hz. Osman'ın cesedinin üzerinden Nâile'yi uzaklaştırmaya çalışmış ama güçlü kuvvetli bir kadın olan Nâile'yi eşinin bedeni üzerinden uzaklaştırmaya güç yetirememiştir. Bunun üzerine saldırgan, Nâile'nin üzerindeki gömleği arka tarafından açmış ve vücudunun arka tarafını görmüştür.⁷¹

İsyancıların halifenin evine girdikleri sırada Nâile'nin çok sevdiği eşi Hz. Osman'ın öldürülmesine engel olmak için canı pahasına onlara engel olmaya çalıştığı ve pratik çözüm arayışlarına baş vurduğu görülmektedir. Bu anlamda Nâile, isyancılar haya edip odayı terk ederler düşüncesiyle başının örtüsünü çekip açmış ve saçlarını dağıtmıştır. Hz. Osman ise eşi Nâile'ye, saçını başını örtmesini, onun saçının mahremlüğünün isyancılar için bir anlamının olmayacağını, zira isyancıların kendisine saldırmak için odasına girmesinin onun saçını başını açmasından daha büyük bir felaket olduğunu söylemiştir. Sonuçta Hz. Osman'ın dediği olmuş ve Nâile'nin bu hamlesi adeta gözü dönmüş olan asilere tesir etmemiştir.⁷² Yine aynı şekilde isyancılar halifenin evine girdiklerinde sırada Nâile, Hz. Osman'ın faziletlerini

---

Hz. Osman, Muhammed b. Ebu Bekr'e, babası Hz. Ebu Bekr'i hatırlatınca onun pişman olup utandığı ve kendisini bırakıp evden ayrıldığı, hatta eve girmeye çalışan diğer insanlara da engel olamaya çalıştığı ama buna muvaffak olamadığı belirtilmektedir. İbn Kesir, *Bidâye*, 7/ 206; Diyarbekrî, *Târîh*, 2/ 263.

⁷⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 591; Taberî, *Târîh*, 4/ 362; Tilimsânî, *el-Cevhere*, 2/ 178; İbn Ebû Bekr el-Endelüsî, *et-Temhîd*, 141.

⁷¹ İbn Abdi'l-Ber, *el-İstîâb*, 3/ 1045; İbn Asakir, *Târîh*, 39/ 439; Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadra fî Menâkibi'l-Aşera* (Beyrut/ Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, t.y.), 3/ 72; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 499; Cemâlüddin Ebü'l-Haccâc Yûsuf İbnü'z-Zekî Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 19/ 455; Tilimsânî, *el-Cevhere*, 2/ 178; İbn Kesir, *Bidâye*, 7/ 221; Diyarbekrî, *Târîh*, 2/ 263.

⁷² İbn Şebbe, *Târîhu Medîne*, 4/ 1302; Ebü'l-Arab, *Kitâbü'l-Mihan*, 79; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 5/ 60; İbn Ebû Bekr el-Endelüsî, *et-Temhîd*, 141; İbn Kesir, *Bidâye*, 7/ 206.

anlatarak onları bu çirkin eylemden vaz geçirmeye uğraşmış fakat bunda başarılı olamamıştır.⁷³

Halifeyi şehit eden isyancılar daha sonra evde bulunan değerli eşyaların hepsini talan edip yağmalamışlardır. Hatta isyancıardan birisi Nâile'nin üzerinde bulunan elbiseyi bile çekip almıştır. Dış elbisesi üzerinden alındığı için vücudunun belli kısımları açıkta kalınca Nâile ağlayıp feryatlar koparmıştır. İşte bu gelişmeler esnasında isyancıardan bir diğeri Nâile'nin kalçasına eliyle vurmuş ve ne kadar da büyük kalçası (popo) var demiştir. Halifenin eşi Nâile'ye bu çirkin cümleleri sarfeden isyancıyı o sırada evde bulunan kölelerden birisi öldürmüştü, ardından da bu köle eve giren isyancıardan biri tarafından öldürülmüştür.⁷⁴

Görüldüğü gibi Hz. Osman'ın muhasara altında tutulduğu günlerde onun en büyük destekçisi kuşkusuz çok sevdiği eşi Nâile olmuştur. Nâile, muhasara günlerinde eşinin yanından hiç ayrılmayarak onun hizmetinde bulunmaya devam ettiği gibi, kıvrak zekası ve ileri görüşlülüğü ile de Hz. Osman'a yol göstermeye çalışmıştır. Nâile'nin bu kâbus dolu günlerde sevip saygı duyduğu eşine zarar gelmemesi için elinden gelen ne varsa hepsini yapmaya gayret ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda zaman zaman ona moral vermeye çalışmış, bazı zamanlar da ona önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Hatta Hz. Osman'ın bazı konularda yaptığı yanlışları kendisine söyleyerek onu uyarmaktan da çekinmemiştir.

Hz. Osman Cuma günü sabah vakti şehit edilmiş, cenazesi ise Cumartesi günü akşam namazı ile yatsı namazı arasında defnedilebilmiştir. Hz. Osman'ın cenazesinin defnedilmesine de yine Nâile öncülük etmiştir. Nâile, Hz. Osman ile yakınlığı ve dostluğu olduğunu bildiği bazı şahıslara haber göndereek defin işlerinde yardımcı olmalarını istemiştir. İsyancıların tepkilerinden çekinen bu insanlar akşam karanlığında dikkat çekmeden bir araya gelerek halifenin cenazesini evinden alıp kabristana götürmüşlerdir. Cenaze kabristana götürülmek için evden çıkarıldığında Nâile yas belirtisi olarak, önünden ve arkasından yırtılmış halde bulunan elbiseleri üzerinde iken elinde bir kandil ile dışarı çıkmıştır. Bu esnada defin için orada bulunan Cübeyr b. Mutim, isyancıların kendilerini fark edip defin işine engel olmaları için elindeki kandili söndürmesini söylemiş ve o da kandili söndürmüştür. Ardından da cenaze evden alınıp Baki' kabristanına götürülmüş fakat bazı Medineliler'in

⁷³ el-Kâsım b. Sellâm b. Abdullah el-Herevî Ebû U'beyd, *Fezâilü'l-Kur'ân*, thk. Mervânü'l-Atıyye-Muhsin Harâbe-Vefâ Takıyyuddîn (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1995), 181; Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 592; İbn Asakir, *Târîh*, 39/ 235; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 95.

⁷⁴ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî Bâkillânî, *Temhîd'ül-Evâil ve Telhîsü'd-Delâil*, thk. İmâdüddîn Ahmed Haydar (Beyrut:Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1987), 526; İbn Asakir, *Târîh*, 39/ 439; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 545; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 100; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 497; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâlikü'l-Emsâr* (Abu Dabi: el-Mecmeu's-Sekâfi, h. 1423), 12/ 78; İbn Ebû Bekr el-Endelüsî, *et-Temhîd*, 141; İbn Kesir, *Bidâye*, 7/ 210-211.

cenazenin buraya defnedilmesine müsaade etmemesi üzerine de kabristanlığın bitişiğinde yer alan Haşşükevkeb denilen yere defnedilmiştir.⁷⁵

Cübeyr b. Mut'im cenaze namazını kıldırması ve akabinde Cübeyr b. Mut'im'in de dahil olduğu bir grup Hz. Osman'ın cenazesini gece karanlığında defnetmiştir. Halifenin defin işinde bulunan bu kişilerin; Hakim b. Hizam, Hasen b. Ali, Ebu'l-Cehm b. Huzeyfe, Niyâr b. Mükrem, Abdullah b. Zübyr, Abdullah b. Ömer ve Hz. Osman'ın iki hanımı Nâile ile Ümmülbenîn bint. Uyeyne oldukları⁷⁶, cenazenin defni ve kabre yerleştirilmesi görevini Nâile ve eltisi Ümmülbenîn'in birlikte ifa ettikleri rivayet edilmektedir.⁷⁷

5. Hz. Osman'dan Sonra Nâile

Hz. Osman şehit edildiği için çok üzülen Nâile, eşine bu zulmü reva görenlerden intikamını almak için hızlıca harekete geçmiştir. Nâile'nin intikam almak için karşısında Hz. Ali'den başka kimse yoktu. Çünkü eşi öldürüldükten sonra onun makamına Hz. Ali geçmişti. Dolayısıyla da bu işin hesabını ondan sormak gerekir diye düşünüyordu. Bundan dolayı Nâile, eşi Hz. Osman'ın intikamını almak amacıyla eşinin yakın akrabası ve Hz. Ali'nin muhalifi olan Şam valisi Muaviye'den yardım talep etmiştir.⁷⁸

Bu maksatla Nâile henüz Medine'de iken bir mektup yazmış ve bu mektupla birlikte Hz. Osman'ın kanlı gömleği ve kendisinin kesik parmaklarını Numan b. Beşîr ve Abdurrahman b. Hatib b. Ebî Beltea' ile birlikte Şam'da bulunan Muaviye'ye göndererek eşi Hz. Osman'ın intikamının alınması konusunda kendisinden yardım istemiştir.⁷⁹ Nâile yazmış olduğu mektupta; Mısırlı isyancıları Hz. Ali, Ammar b. Yasir ve Muhammed b. Ebubekr başta olmak üzere bazı kişilerin teşvik ettiklerini, halifeye isyan edildiğini ve evinde muhasara altına alındığını, içecek su bile verilmediğini, evinin kapısının yakıldığını, evine girildiği ve sakalının yolunduğunu, kafasına darbeler vurulup vücudunda yaralar açıldığını, kaburgalarının kırıldığını, mushafının kanına bulandığını, kimsenin yardımlarına gelmediğini, isyancıların ayaklarıyla halifenin aşıyla oynadıklarını, onun kanıyla birlikte evindeki mallarının da helal görülüp yağmalandığını, cesedini ancak gece vakti defnedebildiklerini ve adeta onun öldürülmesine insanların seyirci kaldıklarını dile getirmiştir.⁸⁰

⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/ 51; İbn Şebbe, *Târîhu Medîne*, 4/ 1240; Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 593; İbn Abdirabbih, *el-'Ikd*, 3/ 323; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 2/ 265; İbn Asakir, *Târîh*, 39/ 526; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 104; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 502; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19/ 455; Diyarbekrî, *Târîh*, 2/ 265.

⁷⁶ İbn Şebbe, *Târîhu Medîne*, 4/ 1240; İbn Abdirabbih, *el-'Ikd*, 3/ 323; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 2/ 265; İbn Abdi'l-Ber, *el-İstîâb*, 3/ 1048; İbn Asakir, *Târîh*, 39/ 530; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 104; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 502; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 19/ 455; Diyarbekrî, *Târîh*, 2/ 265.

⁷⁷ İbn Abdirabbih, *el-'Ikd*, 5/ 38.

⁷⁸ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 592; Abdullah b. Afîf el-Bâcûrî, *el-Mer'etül-Arabiyyetü fî Câhiliyyetihâ ve İslâmihâ* (Medine: Mektebetü's-Sekâfe, 1932), 2/ 117.

⁷⁹ Taberî, *Târîh*, 4/ 562; İbn Abdirabbih, *el-'Ikd*, 3/ 323; İbn Habîb, *el-Muhabber*, 294; İbn Asakir, *Târîh*, 34/ 282; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 8/ 464; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/ 555; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 19/ 502; Zehebî, *Siyer*, 3/ 136.

⁸⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 592-593; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 6/ 112.

Oluşan bu fiili durumu kendi lehine fırsata çevirmek isteyen Muaviye, Hz. Osman'ın kanlı gömleğini Şam'ın her tarafında dolaştırarak teşhir ettirmiş, ayrıca insanların o kanlı gömleği sürekli görüp intikam hırsıyla dolmalarını sağlamak için bu gömleği Şam mescidinin minberine astırmış ve gömleğin koluna da Nâile'nin kökünden kopmuş olan iki kesik parmağını tutuşturmuştur. Şam mescidinde sergilenen o gömleğin etrafında Şamlılar bir sene boyunca ağlaşıp yas tutmuşlar ve Hz. Osman'ın intikamını almak için bir birlerini teşvik etmişler, özellikle de Hz. Ali'yi öldüreceklerine dair yeminler etmişlerdir.⁸¹ Çünkü Naile, yazmış olduğu bu mektubunda, halifenin katledilmesi konusunda Mısırlı isyancıları Hz. Ali, Ammar b. Yasir ve Muhammed b. Ebubekr başta olmak üzere bazı kişilerin teşvik ettiklerini dile getirmişti.⁸²

Nâile öldürülen eşi Hz. Osman'ın acısını hiç unutmamış ve eşine bunu reva görenlerden intikamının alınmasını sabırla beklemiştir. Zaten Muaviye'ye de bundan dolayı mektup yazarak yardım istemiştir. Muaviye, Hz. Ali'ye karşı giriştiği iktidar mücadelesinde çok geçmeden büyük başarı kazanmış ve Hz. Ali'ye bağlı olan Mısır'ı ele geçirmiştir. Mısır ele geçirildikten sonra Mısır'da Hz. Ali'nin valiliğini yapan ve Hz. Osman'ın öldürülmesi olayında ismi geçenler arasında en önemli kişi olan Muhammed b. Ebu Bekr, bazı rivayetlere göre yakalanıp ele geçirildikten sonra yakılarak öldürülmüştür. Muhammed'in yakalanıp öldürülmesinde önemli rol oynayan kişilerin başında sahabi Muaviye b. Hudeyc gelmektedir.⁸³ Nâile'nin, Muhammed b. Ebu Bekr'i öldüren sahabi Muaviye b. Hudeyc'in yanına giderek, intikamını aldığı için ona teşekkür ettiği ve hatta ayağına kapanarak ayaklarını öptüğü rivayet edilmektedir.⁸⁴

Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Nâile'nin Medine'de ne kadar daha kaldığı net olarak bilinmemekle birlikte süreç içerisinde gelişen olayların mahiyetinden onun Medine'de uzun süre kalmadığı ve ailesinin yaşadığı Semave bölgesine giderek kendi halinde bir hayat yaşadığı ve ölünceye kadar da Hz. Osman'ın ardından yas tuttuğu belirtilmektedir.⁸⁵

Hz. Osman'nın vefatından sonra güzelliği ile dikkatleri üzerine çeken Nâile'nin yoğun bir şekilde evlilik teklifleri aldığı görülmektedir. Kendisiyle evlenmesi için

⁸¹ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 592-593; Taberî, *Târîh*, 4/ 562; İbn Asakir, *Târîh*, 34/ 282; İbn Ebû Bekr el-Endelüsî, *et-Temhîd*, 141; Zehebî, *Târîh*, 2/ 242; el-Bâcûrî, *el-Mer'et'ül-Arabiyye*, 2/ 119.

⁸² Belâzürî, V, 592-593; Sibî İbnü'l-Cevzî, VI, 112; el-Bâcûrî, II, 119.

⁸³ Diyarbekrî, *Târîh*, 2/ 239; Nadir Özkuyumcu, "Muâviye b. Hudeyc", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/ 334-335.

⁸⁴ Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf Kindî, *Kitâbü'l-Vulât ve Kitâbü'l-Kudât*, thk. Muahmed Hasen Muhammed Hasen İsmail- Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 26; Muğaltay b. Kılıç el-Bekcerî, *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl* (Beyrut: el-Fârûku'l-Hadîseh, 2001), 11/ 261; Ebü'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. İsâ el-Kâhirî eş-Şâfiî Demîrî, *Hayâtü'l-Hayavâni'l-Kübrâ* (Beyrut/ Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, h. 1424), 1/ 350; Diyarbekrî, *Târîh*, 2/ 239.

⁸⁵ Abdullah b. Abdilaziz b. Muhammed el-Endelüsî Ebû U'beyd el-Bekrî, *Faslu'l-Mekâl fî Şerhi Kitâbi'l-Emsâl* (Beyrut, 1971), 414.

özellikle de Muaviye bu konuda çok ısrarcı olduğu belirtilmektedir. Nâile kendisiyle evlenme konusunda niçin bu kadar ısrarcı olduğunu, hangi özelliği dolayısıyla kendisiyle evlenmek istediğini Muaviye'ye sormuş, Muaviye de dişlerinin görünümünün çok güzel olduğunu, bundan dolayı kendisinden hoşlandığını ve evlenmek istediğini söylemiştir. Sahip olduğu dikkat çekici güzelliğinden dolayı çokça evlilik teklifi aldığı farkında olan Nâile'nin aynaya baktığı bir esnada ön dişlerinin güzelliğine dikkatini yönelttiği, ardından da eline aldığı bir taş parçasıyla iki dişini kırdığı belirtilmektedir. Dişleri kırıldıktan sonra vücudunun ön tarafı kanlar içinde kalmış ve kendisini o halde gören cariyeleri, sana ne oldu, bu halin ne böyle diyerek ağlaşmışlardır. Haline ağlaşan cariyelerine Nâile şöyle cevap vermiştir: Tıpkı elbisenin eskiyip yıprandığı gibi üzüntü de eskiyip azalır. Osman'a olan üzüntümün azalmasından ve başka bir erkeklerle evlenme isteğimin oluşmasından korktum ve erkeklerin bana meyletmesine sebep olan bu dişlerimi kırdım. Osman'dan sonra sahip olduğum güzelliğin hiçbir anlamı yok. Osman'ın yerini hiçbir erkek dolduramaz.⁸⁶

Bazı kaynaklarda kendisine evlilik teklifi yaptığı Muaviye'nin halife olduğu ve Nâile'nin de bu dönemde Şam bölgesinde bulunduğu belirtilmiş⁸⁷ olsa da kanaatimizce bu evlilik teklifinin Muaviye'nin halifeliği döneminde değil de valiliği döneminde olduğu daha isabetli görünmektedir. Zira Muaviye, Hz. Osman'ın ölümünden yaklaşık beş sene sonra halife olmuştur ki o kadar yıl Nâile'nin Medine'de kaldığı düşünülemez. Olayların akışına bakıldığında Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra Nâile'nin başkent Medine'de uzun bir süre kalmadığı, oradan ayrılarak Şam bölgesine gittiği, iddeti dolduktan sonra da Muaviye tarafından kendisine evlilik tekliflerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Zaten Belazürî'ye ait bir ifadeden de Nâile'nin, Hz. Osman'ın defin işleri bittikten sonra Medine'den ayrılarak Şam tarafına gittiği net olarak anlaşılmaktadır.⁸⁸

Bazı rivayetlerde ise Nâile'nin iddetinin bitmesinin akabinde Muaviye'nin kendisiyle evlenmek istediği belirtilmiştir.⁸⁹ Şayet bu rivayetler doğru kabul edilecek olursa, eşi Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Nâile'nin Medine'de çok fazla kalmadan Muaviye'nin valiliğini yürütmüş olduğu Şam bölgesine gittiği ve bu dönemde ondan evlilik teklifi aldığı net olarak anlaşılmaktadır.

Yine kendisine yapılan evlilik teklifleri ve bu teklifleri reddetmesi, özellikle de Muaviye'nin ısrarlı teklifi karşısında eşi Hz. Osman'a sadakatinden ayrılmayan

⁸⁶ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; Ebu'l-Fadl Ahmet b. Ebî Tâhir İbn Tayfûr, *Belâğâtü'n-Nisâ* (Kahire: Matbeatü Medreseti Vâlideti Abbâsi'l-Evvel, 1908), 138; İbn Abdîrabbih, *el-'İkd*, 3/ 199; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 367; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 139; Sibte İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450; Zehebî, *Târîh*, 2/ 257; Abdülmelik b. Hüseyin el-İsâmî, *Simtu'n-Nücûmi'l-'Avâlî fî Enbâi'l-Evâili ve't-Tevâlî*, thk. Adil Ahmet Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 2/ 534.

⁸⁷ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *Muḥâdarâtü'l-Üdebâ* (Beyrut: Şirketü Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, h. 1420), 1/ 353; İbn Asakir, *Târîh*, 70/ 140; Safedî, *el-Vâfi*, 27/ 196-198; Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), 11/ 284.

⁸⁸ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 593.

⁸⁹ Abdullah b. Abdilaziz b. Muhammed el-Endelüsî Ebû U'beyd el-Bekrî, *Faslu'l-Mekâl fî Şerhi Kitâbi'l-Emsâl*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1971), 414.

Nâile'nin ön dişlerini kırması ve Muaviye'ye göndermesi de onun bu dönemde Şam civarında bulunduğunu göstermektedir. Zira kırık dişlerini Medine'den Şam'a göndermiş olması mümkün fakat çok zor bir ihtimaldir.⁹⁰

SONUÇ

Hz. Osman İslam davetinin ilk günlerinde İslamı kabul etmiş ve ilk Müslümanlardan olma şerefine nail olmuştur. İnananların ilklerinden olması, İslam davası uğrunda maddi ve manevi fedakarlıklarda bulunması, Müslümanların üçüncü halifesi olarak görevi başında iken öldürülmesi gibi özellikleri Hz. Osman'ı İslam tarihinin en önemli simalarından birisi haline getirmiştir. Hz. Osman'ı önemli kılan bir diğer önemli özelliği ise yaptığı evlilikleridir.

Hz. Osman'ın ilk evliliğini cahiliye döneminde yaptığı ve İslamı kabul ettiği dönemde bu ilk eşinden ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Osman, Müslüman olmasının hemen akabinde Hz. Peygamber'in kızı Rukiyye ile, onun ölümünden sonra da Hz. Peygamber'in diğer kızı Ümmü Külsûm ile evlenmiş ve böylelikle iki nur sahibi anlamındaki "Zünnûreyn" sıfatını almıştır.

Hz. Osman, Hz. Peygamber'in kızlarından sonra farklı tarihlerde altı evlilik daha yapmıştır. Bu evliliklerin en sonuncusu ve çalışmamızın konusunu teşkil eden Nâile adlı hanımı ile olan evliliği ise gerek evliliğin gerçekleşme şekli gerekse doğurduğu sonuçları itibarıyla bütün evlilikleri içerisinde en önemli evliliğidir.

Muhasara günlerinde yanında bulunması, Hz. Osman'ın öldürülmesine yakinen şahitlik etmiş olması, halifenin katline varan süreçte yaşananları daha sonra detaylıca anlatan kişi olması Nâile'yi İslam tarihi bağlamında önemli bir sima haline getirmiştir. Yine Hz. Osman'ın ölümünden sonra genç yaşına rağmen evlenmeyerek eşine olan vefasını sürdürmesi, onun intikamını almak için çabalamış olması gibi bazı özellikleri Hz. Osman'ın diğer eşleri arasından Nâile'yi İslam tarihi bağlamında önemli konuma getiren diğer hususlardır. Ancak önemine rağmen ilgili literatür tarandığında Hz. Osman'ın bu evliliği üzerinde yeterince çalışma yapılmadığı görülmektedir.

Hz. Osman'ın son eşi Nâile'nin, iri yapılı, güçlü kuvvetli ve dönemin güzellik anlayışı ölçüsünde oldukça güzel sayılan bir hanım olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle de yüzünün ve ön dişlerinin gören herkesin dikkatini celbedecek kadar estetik yapıda ve güzel olduğu, onun kadar gülüşü güzel olan kadın bulunmadığı kaynaklarda vurgulanmıştır. Hz. Osman'ın kendisiyle evlenmesinde siyasi ve sosyolojik etkenlerle birlikte onun sahip olduğu bu güzelliğin de önemli bir etken olduğu düşünülebilir.

Nâile, feraset sahibi, tatlı dilli, zeki ve ahlaki mükemmel olan, sahip olduğu bu özellikleriyle dönemin şartları ölçüsünde oldukça donanımlı sayılan bir kadındır. Ayrıca Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra değişik vesilelerle yaptığı konuşmalar ve Muâviye'ye yazdığı mektup onun bilgi ve kültür düzeyinin de yüksek olduğunu

⁹⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 5/ 496; İbn Tayfûr, *Belâğât*, 138; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/ 367; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-Zemân*, 5/ 450; el-İsâmî, *Simtu'n-Nücâm*, 2/ 534; Zehebî, *Târîh*, 2/ 257; Salâhuddîn Halil b. İzzüddîn Aybeg b. Abdillâh Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvût ve Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-Terâs, 2000), 20/ 28.

göstermektedir. Kaynaklara yansımış olan bazı şiirleri Nâile'nin aynı zamanda iyi bir şair olduğuna işarettir.

Nâile, Hz. Osman ile evlenmeden hemen önce, dolayısıyla da Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık on sekiz yıl sonra İslamı kabul etmiştir. Bundan dolayı da kendisi sahabi olmayıp tabiin neslindedir.

KAYNAKÇA

- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi-II*. İstanbul, 2017.
- Abdullah b. Ahmed b. Hanbel. *Fedâilü Osmân b. Affân*. Thk. Ebu Musa'b Tala't b. Fuâd. Cidd: Dâru Mâcid Useyrî, 2000.
- Âbî, Ebu Sa'd Mansûr b. Hüseyin er-Râzî. *Nesru'd-Dur fi'l-Muhâdarât*. Thk. Hâlid Abdülğanî Mahfûd. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Ahmed b. Hanbel. *Fedâilü's-Sahâbe*. Thk. Vasiyyullah Muhammed Abbas. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983.
- Aycan, İrfan. "Mus'ab b. Zübeyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 227. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- İrfan Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30: 332-234. (İstanbul: TDV Yayınları, 2005).
- Bâcûrî, Abdullah b. Affî. *el-Mer'et'ül-Arabiyyetü fi Câhiliyyetihâ ve İslâmihâ*. 2. Baskı. Medine: Mektebetü's-Sekâfe, 1932.
- Bâkillânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî. *Temhîd'ül-Evâil ve Telhîsü'd-Delâil*. Thk. İmâdüddîn Ahmed Haydar. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1987.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir. *Ensâbu'l-Esrâf*. Thk. Süheyl Zekkâr- Riyâd Ziriklî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir. *Futûhu'l-Buldân*. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1988.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *er-Resâil*. Thk. Abdüsselâm Muhammed Harun. Kahire: Mektebetü'n-Nâcî, 1964.
- Cemmâilî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülğanî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî. *Cüz'ü Ehâdîsi's-Şi'r*. Thk. İhsan Abdülmennân el-Cebbâlî. Umman, 1410.
- Cevad Ali. *el-Mufasssal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*. 4. Baskı. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001.
- Demîrî, Ebû'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. İsa el-Kâhirî eş-Şâfî. *Hayâtü'l-Hayavâni'l-Kübrâ*. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424.
- Diyarбекrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan. *Târîhu'l-Hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefîs*. Beyrut: Dâru Sâdir, t.y.
- Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk. *ez-Zürriyyetü't-Tâhire ve'l-Mutahhara*. Thk. Sa'd el-Mübârek el-Hasen. Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, 1407.
- Ebû U'beyd el-Bekrî, Abdullah b. Abdilaziz b. Muhammed el-Endelüsî. *Faslu'l-Mekâl fi Şerhi Kitâbi'l-Emsâl*. Thk. İhsân Abbas. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1971.

- Ebû U'beyd, el-Kâsım b. Sellâm b. Abdullah el-Herevî. *Fezâilü'l-Kur'ân*. Thk. Mervânu'l-Atiyye- Muhsin Harâbe. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1995.
- Ebü'l-Arab, Muhammed b. Ahmed b. Temîm. *Kitâbü'l-Mihan*. Thk. Yahya Vehîb el-Cebbûrî. Riyad, 1984.
- El-Harâitî, Ebu Bekr Muahmmmed b. Ca'fer b. Muhammed. *İ'tilâlü'l-Kulûb fî Ahbâri'l-Uşşâk*. 2. Baskı. Thk. Hamdî Demirdâşî. Riyad: Nizâr Mustafa el-Bâz, 2000.
- Ezrakî, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah. *Ahbâru Mekke*. Thk. Rüşdî Sâlih Melhas. Beyrut: Dâru'l-Endelüs, 1979.
- Fâkihi, Ebu Abdullah Muhammed b. İshak. *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadîsihî*. 2. Baskı. Thk. Abdülmelik Abdullah. Beyrut: Dâru Hazar, 1414.
- Fayda, Mustafa. *Hulefâ-yı Râşidîn Devri*. 7. Baskı. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2017.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. 8. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- Görgün, Hilal. "Sükeyne bint Hüseyin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 45-46. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- İbn Abdi'l-Ber. *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Eshâb*. Thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.
- İbn Abdirabbih, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *el-'İkdü'l-Ferîd*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1404.
- İbn Âdil, Ebu Hafs Ömer b. Ali. *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye , 1998.
- İbn Asakir, Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen. *Târîhu Dımeşk*. Thk. Amr b. Ğarâme el-Ömerî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Ebû Bekr el-Endelüsî, Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ b. Muhammed. *et-Temhîd ve'l-beyân fî makteli's-şehîd Osmân*. Thk. Mahmud Yusuf Zâyed. Katar: Dâru's-Sekâfe, 1405.
- İbn Fazlullah el-Ömerî. *Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâliki'l-Emsâr*. Abu Dabi: el-Mecmeu's-Sekâfî, 1423.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed. *el-Muhabber*. Thk. İlse Lichtenstadter. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, t.y.
- İbn Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî. *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Haldun, Ebu Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahman b. Muhammed. *Târîhu İbn Haldûn*. 2. Baskı. Thk. Halîl Şehâde. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988.
- İbn Hamdûn, Ebü'l-Meâlî Bahâüddîn Kâfî'l-küfât Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed b. Alî. *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye*. Beyrut: Dâru Sâdir, 1417.

- İbn Hayyeveyh, Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Abdullah b. Zekeriyya en-Nisâbü'rî. *men Vâfekat Künyetühü Künyetezevcihi mine's-Sahâbe*. Thk. Meşhur Hasan Mahmud Selmân. Riyad: Dâru İbn Kayyim, 1988.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed. *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*. Thk. Lecnetün mine'l-Ulemâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.
- İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *es-Sikât*. Thk. Muhammed Abdülmüfd Hân. Haydarâbâd: Dâru'l-Meârifi'l-Usmaniyye, 1973.
- İbn Habbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed. *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*. Beyrut: el-Kütübu's-Sakâfiyye, 1417.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 2. Baskı. Thk. Mustafa es-Sakâ- İbrahim el-Ebyârî- Abdülhaffz eş-Şelebî. Kahire: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1995.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *et-Ticân fî Mulûki Himyer*. Thk. Merkezu'd-Dirâsâti ve'l-Ebhâsi'l-Yemeniyye. San'a: Merkezu'd-Dirâsât, 1347.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ İsmail. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Thk. Ali Şîrî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Terâsi'l-Arabî, 1988.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim. *Uyûnü'l-Ahbâr*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418.
- İbn Mende, Ebu'l-Kâsim Abdurrahman b. Muhammed el-İsfehânî. *el-Müstehrac min Kütubi'n-Nâs*. Thk. Âmir Hasen Sabrî et-Temîmî. Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, t.y.
- İbn Miskeveyh, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed b. Ya'kûb. *Tecâribü'l-Umem ve Teâkibü'l-Humem*. 2. Baskı. Thk. Ebu'l-Kâsim İmâmî. Tahran: Surûş, 2000.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Şebbe, Ebu Zeyd Ömer. *Târîhu Medîneti'l-Münevvere*. Thk. Fehîm Muhammed Şaltût. Cidde, 1399.
- İbn Tayfûr, Ebu'l-Fadl Ahmet b. Ebî Tâhir. *Belâğâtü'n-Nisâ*. Thk. Ahmed el-Elfî. Kahire: Matbeatü Medreseti Vâlideti Abbâsi'l-Evvel, 1908.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Ahbâru'n-Nisâ*. Thk. Nezzâr Rıza. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1982.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *el-Muntazam fî Târîhi'l-Umemi ve'l-Mulûk*. Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1982.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Kâmil fî't-Târîh*. Thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

- İbnü'l-Kelbî, Ebu Münzir Hişam b. Muhammed es-Sâib. *Nesebu Ma'd ve'l-Yemenu'l-Kebîr*. Thk. Nâcî Hasen. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1988.
- İsâmî, Abdülmelik b. Hüseyin. *Simtu'n-Nücûmi'l-'Avâlî fî Enbâi'l-Evâili ve't-Tevâlî*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- İsbehânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah. *Târîhu İsbehân*. Thk. Seyyid Kesrevî Hasen. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb. *Muhâdarâtü'l-Üdebâ' ve Muhâverâtü's-Şu'arâ' ve'l-Bülegâ*. Beyrut: Şirketü Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1420.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *A'lâmü'n-Nisâ fî Alemeyi'l-Arab ve'l-İslam*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982.
- Kindî, Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf. *Kitâbü'l-Vulât ve Kitâbü'l-Kudât*. Thk. Muhammed Hasen İsmail- Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Luvîs Şeyho, Rızkullâh b. Yûsuf b. Abdilmesîh b. Ya'kûb Şeyho el-Yesûî. *en-Nasrâniyyetü ve Âdâbuhâ beyne Arabi'l-Câhiliyye*. Beyrut, 1986.
- Makdisî, Mutahhar b. Tâhir. *el-Bed' ve't-Târîh*. Bûr Saîd: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, t.y.
- Makrîzî, Takiyyuddîn Ahmed b. Ali. *İmtâü'l-Esmâ bimâ li'n-Nebiyi mine'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*. Thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Mizzî, Cemâlüddin Ebü'l-Haccâc Yûsuf İbnü'z-Zekî. *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Muğaltay b. Kılıç el-Bekcerî. *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*. Thk. Ebu Abdirrahman Âdil b. Muhammed- Ebu Muhammed Usâme b. İbrahim. Beyrut: el-Fârûku'l-Hadîseh, 2001.
- Muhibbüddîn et-Taberî, Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed. *er-Riyâdu'n-Nadra fî Menâkibi'l-Aşera*. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, t.y.
- Mutarrizî, Ebü'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdisseyyid b. Alî. *el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib*. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-Arabî, t.y.
- Nüveyrî, Şihabuddin Ahmed b. Abdilvehhab. *Nihâyetü'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb*. Kahire: Dâru'l-Kütubi ve'l-Vesâiku'l-Kavmiyye, 1423.
- Özkuyumcu, Nadir. "Benî Kelb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 203-204. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Özkuyumcu, Nadir. "Muâviye b. Hudeyc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 334-335. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

- Safedî, Salâhuddîn Halil b. İzzüddîn Aybeg b. Abdillâh. *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*. Thk. Ahmed el-Arnâvût-Türkî Mustafa. Beyrut: Dâru İhyâi't-Terâs, 2000.
- Sallâbî, Ali Muhammed. *Hiz. Osman*. 6. Baskı. Trc. Ayhan Ak. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018.
- Savaş, Rıza. "Nâile bint Ferâfisa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 314-315. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Savaş, Rıza. *Râşid Halifeler Döneminde Kadın*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1996.
- Semhûdî, Ebü'l-Hasen Nurüddîn Ali b. Abdillâh b. Ahmed b. Ali el-Hasenî. *Vefâü'l-Vefâ bi Ahabâri Dâri'l-Mustafâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419.
- Sibt İbnü'l-Cevzî. *Mirâtü'z-Zemân fi Tevârîhi'l-A'yân*. Thk. Ammâr Rihâvî. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013.
- Sülemî, Ebu Mervân Abdülmelik b. Habîb b. Süleyman b. Harun. *Kitâbü Edebi'n-Nisâ*. Thk. Abdülmecîd Türkî. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1992.
- Şâmî, Muhammed b. Yusuf es-Sâlihî. *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fi Sîreti Hayri'l-İbâd*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd- Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr. 2. Baskı. *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mulûk*. Beyrut: Dâru't-Terâs, 1387.
- Tilimsânî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdullâh. *el-Cevheretü fi Nesebi'n-Nebiyi ve Eshâbihi'l-Aşera*. Thk. Muhammed et-Tevenci. Riyad: Dâru'r-Rifâî, 1983.
- Uğur, Mücteba. "Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 228. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Uraler, Aynur. "Rukiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 219. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Uraler, Aynur. "Ümmü Külsûm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 323-323. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Vâkidî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkid. *Kitâbu'l-Meğâzî*. 3. Baskı. Thk. Marsden Jones. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1989.
- Yâkût el-Hamevî, Ebu Abdillâh Şihâbüddîn. *Mu'cemu'l-Buldân*. 2. Baskı. Beyrut: Dâru Sâdır, 1995.
- Yiğit, İsmail. "Osman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 438-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*. Thk. Şuayb el-Arnâvût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmud b. Ömer. *Rebû'l-Ebrâr ve Nusûsu'l-Ahbâr*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî, 1412.

Ziriklî, Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed. *el-A'lâm*. 15. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Alemi'l-Melâyîn, 2002.

Zübeyrî, Musa'b b. Abdullah b. Musa'b. *Nesebu Kureys*. 3. Baskı. Thk. Lifi Brufensal. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1953.